

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЇЇ СКЛАДОВИМИ

Вказано, що оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства є однією з важливих функцій управління нею, що перебуває у складному діалектичному взаємозв'язку з іншими функціями та виступає передумовою подальшого зростання інноваційної активності підприємства.

Зазначено, що сформована сукупність кількісних показників за кожною складовою дозволяє розкрити вплив від здійснення інноваційної діяльності на підприємстві на відповідні сфери його діяльності: виробництво, економіку, фінанси, маркетинг, наукову та соціальну сфери, природоохоронну діяльність.

Встановлено, що розраховані інтегральні показники за складовими ефективності інноваційної діяльності надають можливість проаналізувати її динаміку на підприємствах, а також визначити найефективніші напрями здійснення інноваційної діяльності. Крім того, вони є базою для побудови діаграми ефективності інноваційної діяльності підприємства, яка служить інструментом її якісної оцінки.

Обґрунтовано методичні положення оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємств, які базуються на врахуванні економічної, науково-технологічної, фінансової, соціальної, маркетингової, ресурсної та екологічної складових з використанням інтегральних показників, розрахованих методом адитивної згортки.

Доведено необхідність використання одного з двох рекомендованих способів оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства: на основі розрахунку узагальнюючого інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності або з використанням пелюсткової діаграми ефективності інноваційної діяльності. Діаграма ефективності інноваційної діяльності підприємства дозволяє виявити її складові, що знаходяться у зоні "низької", "середньої" та "високої" ефективності й відповідно цього розробляти заходи щодо удосконалення інноваційної діяльності на підприємстві.

Ключові слова: інноваційна діяльність, оцінювання ефективності, інтегральний показник ефективності, складові інноваційної діяльності, динаміка показників, діаграма ефективності.

JEL: M11, O30, E22

Постановка проблеми. Економічний стан держави й окремих секторів економіки України значною мірою визначається темпами і масштабами розвитку промисловості як пріоритетної галузі. Це зумовлює загострення уваги до формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності інноваційної діяльності у промисловості, складовою частиною якого є науково обґрунтоване аналітичне забезпечення зростання ефективності взаємопов'язаних інвестиційних та інноваційних процесів.

Вагомість аналітичних аспектів забезпечення ефективності інноваційної діяльності в промисловості актуалізується через загострення конкуренції на інвестиційному ринку та

посилюється специфікою галузі: тривалий цикл інноваційних проектів, нестача джерел фінансування, необхідність обґрунтування пріоритетів при розподілі ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою проблем оцінки ефективності інноваційної діяльності та інвестицій в інновації займалися такі вчені, як: В. Александрова [6], Л. Антонюк [1], Р. Бондарчук [2], О. Бородіна [3], В. Геєць [5], А. Гриньов [4], С. Ілляшенко [10], П. Микитюк [7], Н. Мешко [9], В. Пономаренко [11] та ін.

Однак деякі теоретичні та науково-практичні проблеми, пов'язані з оцінкою ефективності інноваційної діяльності на основі врахування її впливу на різні сфери діяльності підприємства, не отримали до теперішнього часу належної наукової розробки та узагальнення. Тому виникає об'єктивна необхідність у подальшому поглибленні теоретичних і методичних положень щодо оцінки ефективності інноваційної діяльності та розробці на цій основі комплексу заходів для її підвищення.

Метою статті є обґрунтування та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. На рівні окремого підприємства розроблення заходів щодо вдосконалення інноваційної діяльності має базуватися на оцінці ефективності інноваційної діяльності та аналізі можливостей її підвищення. Було визначено ефективність інноваційної діяльності за сімома складовими (економічною, фінансовою, науково-технологічною, маркетинговою, соціальною, ресурсною та екологічною) для трьох промислових підприємств. Аналіз коливань отриманих значень інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності за складовими дає змогу виділити для кожного підприємства складові, для яких характерні нестабільність та динамізм та складові, що характеризуються стійким рівнем ефективності (табл. 1).

Таблиця 1

Колівання інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності за її складовими протягом 2012–2016 рр.

Складові ефективності інноваційної діяльності	Параметр, що аналізується	Підприємства		
		ТОВ “Тервікно-пласт”	ТОВ “Карпат-нафтохім”	ТОВ “Кеннер-Україна”
Економічна	Максимальне значення	0,507	0,243	0,308
	Мінімальне значення	0,091	0,066	0,144
	Відхилення	0,416	0,177	0,164
Маркетингова	Максимальне значення	0,732	0,900	0,510
	Мінімальне значення	0,375	0,598	0,406
	Відхилення	0,357	0,302	0,104
Соціальна	Максимальне значення	0,765	0,828	0,929
	Мінімальне значення	0,176	0,166	0,587
	Відхилення	0,589	0,662	0,342
Ресурсна	Максимальне значення	0,885	0,900	0,986
	Мінімальне значення	0,599	0,776	0,769
	Відхилення	0,286	0,124	0,217
Екологічна	Максимальне значення	0,988	0,891	0,736
	Мінімальне значення	0,341	0,618	0,600
	Відхилення	0,647	0,273	0,136

Джерело. Складено автором.

На ТОВ “Тервікнопласт” стабільні значення ефективності спостерігалися за ресурсною, фінансовою і маркетинговою складовими. Враховуючи, що інтегральні показники ефективності за ресурсною складовою в аналізованому періоді постійно знаходились у зоні “високої” ефективності, а інтегральні показники ефективності за фінансовою та маркетинговою складовими – здебільшого в зоні “середньої” ефективності, можна стверджувати, що перелічені складові ефективності інноваційної діяльності підприємства не потребують суттєвого втручання.

Найбільші коливання значень інтегральних показників ефективності на підприємстві характерні для соціальної та екологічної складових, отже, ефективність за цими складовими можна вважати нестабільною. Однак аналіз за допомогою діаграми ефективності свідчить, що протягом 2012–2016 рр. інтегральні показники ефективності інноваційної діяльності за соціальною й екологічною складовими зазвичай знаходились у зоні “середньої” та “високої” ефективності (крім 2012 р. для соціальної складової). Таким чином, нестабільність ефективності за цими двома складовими не могла суттєво вплинути на узагальнюючий інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності підприємства.

На ТОВ “Карпатнафтохім” найбільш нестабільні значення ефективності спостерігались для соціальної та науково-технологічної складових. При цьому тенденції зміни інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності для обох складових співпадали в аналізованому періоді, а в 2013–2014 рр. для них було характерно розташування у зоні “низької” ефективності. Значення інтегральних показників за іншими складовими ефективності інноваційної діяльності підприємства характеризувалися достатньо високою стабільністю. Однак зазначена стабільність мала негативний характер для економічної складової, за якою спостерігалися найнижчі значення інтегрального показника ефективності, стабільно розташовані у зоні “низької” ефективності.

На ТОВ “Кеннер-Україна” для інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності за всіма складовими в 2012–2016 рр. була характерна висока стабільність. Це можна вважати позитивною характеристикою для ресурсної та екологічної складових ефективності, інтегральні показники за якими в аналізованому періоді стабільно розташовувалися у зоні “високої” ефективності. Також позитивною є стабільність значень інтегральних показників ефективності за науково-технологічною, маркетинговою, фінансовою та соціальною складовими, оскільки вони в аналізованому періоді розташовувалися у зоні “середньої” ефективності. Щодо економічної складової ефективності інноваційної діяльності ТОВ “Кеннер-Україна”, то інтегральний показник ефективності за цією складовою протягом п’яти років (2012–2016 рр.) стабільно розташовувався у зоні “низької” ефективності, що мало негативний вплив на узагальнюючий інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності підприємства.

З урахуванням здійсненого розподілу аналізованих підприємств за підгрупами можна простежити відмінності у тенденціях зміни узагальнюючого інтегрального показника ефективності їх інноваційної діяльності протягом п’яти років. Для підприємств першої підгрупи характерна плавна, без різких переходів за зонами ефективності зміна узагальнюючого інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності протягом аналізованого періоду (рис. 1).

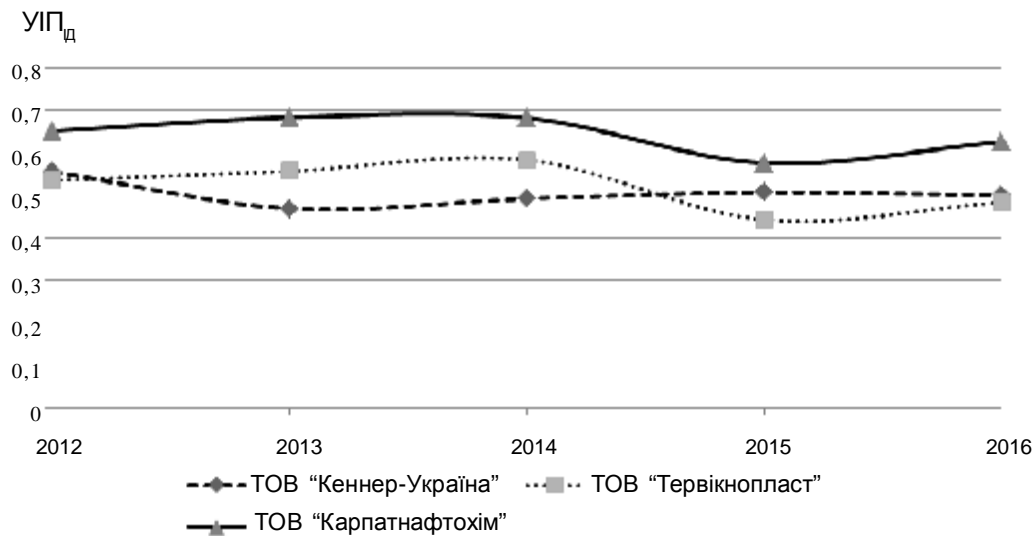

Рис. 1. Динаміка узагальнюючого інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності підприємств

Джерело. Складено автором.

Для підприємств другої підгрупи характерні суттєві коливання значень узагальнюючого інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності та їх розташування здебільшого у зонах "середньої" та "низької" ефективності.

На рівні окремого підприємства пропонується використовувати результати аналізу за допомогою пелюсткової діаграми ефективності та узагальнюючого інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності для обґрунтування заходів щодо її підвищення.

В процесі розробки управлінських рішень щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства необхідно враховувати: результати оцінки її ефективності; ступінь готовності підприємства до забезпечення (фінансового, кадрового, інформаційного і т.п.) реалізації ухвалених рішень.

За результатами побудови діаграми ефективності інноваційної діяльності підприємства та аналізу отриманих результатів до зони "низької" ефективності можуть потрапити декілька її складових. У такому випадку постає проблема відбору складових, підвищення ефективності за якими є більш вигідним для підприємства з позиції удосконалення його інноваційної діяльності. Відбір складової або декількох складових ефективності інноваційної діяльності підприємства, які потребують першочергового втручання для досягнення максимально можливого її зростання, рекомендується здійснювати на основі таких критеріїв:

1. Розташування інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності підприємства за даною складовою у зоні "низької" ефективності протягом двох-трьох років;

2. Наявність тенденції до зниження інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності підприємства за даною складовою;

3. Різне зниження (діапазон зміни перевищує 31%) значення інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності за даною складовою, порівняно зі значенням у попередньому періоді (році). Критична межа діапазону зміни значень інтегральних

показників ефективності встановлена на рівні 31%, оскільки коливання ефективності в такому діапазоні може спричинити перехід із «високої» зони ефективності до «низької».

Крім перелічених критеріїв відбору складових ефективності інноваційної діяльності для удосконалення, на нашу думку, доцільно враховувати вплив зміни ефективності інноваційної діяльності підприємства за певною складовою, на зміну її ефективності за іншими складовими. Для цього пропонуємо використовувати коефіцієнти парної кореляції між інтегральними показниками ефективності інноваційної діяльності підприємства за всіма її складовими. Такий підхід дозволить виокремити ті складові ефективності інноваційної діяльності підприємства, поліпшення яких надасть змогу підвищити ефективність інноваційної діяльності якнайбільше.

З урахуванням запропонованого підходу послідовність відбору та обґрунтування заходів для підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства має включати етапи, представлені на рис. 2.

Рис. 2. Послідовність етапів відбору заходів щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства за її складовими для впровадження на підприємстві

Джерело. Складено автором.

Рекомендована послідовність включає такі етапи:

1) виявлення складових ефективності інноваційної діяльності підприємства, які відповідають трьом зазначеним критеріям;

2) формування переліку складових ефективності інноваційної діяльності з урахуванням існуючих між ними кореляційних зв'язків, що дозволяє визначити пріоритетність відібраних складових для вдосконалення;

3) визначення конкретних заходів для підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства на основі результатів її аналізу з урахуванням пріоритетності відібраних складових для даного підприємства.

Формування комплексу заходів, які впливають на підвищення ефективності інноваційної діяльності за її складовими, здійснювалося на основі дослідження праць авторів [1–11] та запропонованої системи показників ефективності інноваційної діяльності підприємства за складовими. Узагальнені та систематизовані за складовими ефективності інноваційної діяльності підприємства заходи, спрямовані на її підвищення, наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Комплекс заходів для підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства за її складовими

Складова ефективності ІДП	Заходи для підвищення ефективності інноваційної діяльності
Економічна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Придбання, розроблення нематеріальних активів для підприємства. 2. Впровадження інноваційних розробок щодо автоматизації, механізації виробничого процесу та допоміжних робіт. 3. Комп'ютеризація процесу обробки інформації для аналізу, обліку та здійснення необхідних розрахунків. 4. Забезпечення процесу виробництва контрольними-вимірними приладами високого науково-технологічного рівня. 5. Прискорення процесу впровадження результатів науково-технологічних досліджень. 6. Активізація патентно-ліцензійної діяльності на підприємстві. 7. Збільшення обсягів реалізації за рахунок випуску інноваційної продукції (робіт, послуг). 8. Заміна застарілого обладнання, що застосовується на виробництві інноваційної продукції.
Маркетингова	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснення маркетингових досліджень щодо попиту на інноваційну продукцію (роботи, послуги), запитів споживачів. 2. Зростання обсягів інноваційної продукції (робіт, послуг), реалізованих за межі країни та на внутрішньому ринку. 3. Забезпечення випуску інноваційної продукції (робіт, послуг), що заново впроваджені на підприємстві. 4. Розширення асортименту інноваційної продукції (робіт, послуг) підприємства.
Науково-технологічна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснення наукових досліджень власними силами підприємства. 2. Зростання кількості впроваджених власних інноваційних розробок. 3. Активізація роботи з придбання інноваційних розробок та впровадження їх у діяльність підприємства. 4. Збільшення кількості впроваджених нових технологічних процесів.

Фінансова	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних, залучених та позикових коштів. 2. Оптимізація потенційних джерел інвестування інноваційної діяльності (прибутковість залучених та позикових коштів повинна перевищувати прибутковість власних коштів). 3. Підвищення рівня використання нематеріальних активів і забезпечення їх прибутковості. 4. Раціональна організація матеріально-технічного забезпечення інноваційної діяльності. 5. Використання факторингу для фінансування інновацій на підприємстві.
Соціальна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення кількості працівників, охоплених автоматизацією, механізацією, що поліпшують умови їх праці. 2. Створення безпечних умов праці за рахунок впровадження нових технологічних процесів та додаткового оснащення робочих місць засобами захисту. 3. Створення нових робочих місць для випуску інноваційної продукції (робіт, послуг). 4. Забезпечення ефективного використання робочого часу та виробничих потужностей підприємства для виробництва інноваційної продукції. 5. Забезпечення процесу виробництва інноваційної продукції (робіт, послуг) кадрами високої кваліфікації. 6. Систематичне підвищення кваліфікації працівників підприємства, зайнятих на виробництві інноваційної продукції (робіт, послуг).
Ресурсна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Впровадження ресурсозберігаючих технологічних процесів. 2. Розробка та впровадження інноваційних технологічних процесів. 3. Збільшення матеріаловіддачі інноваційної продукції за рахунок застосування матеріалозберігаючих та енергозберігаючих технологій. 4. Використання у виробництві вторинних матеріальних та енергетичних ресурсів (відходи, попутна та побічна продукція). 5. Впровадження маловідходних та безвідходних виробництв. 6. Зниження витрат усіх видів ресурсів, пов'язаних з виробництвом інноваційної продукції. 7. Зниження запасів матеріально-технічних ресурсів та раціональна організація купівлі, збереження і використання ресурсів.
Екологічна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Удосконалення технології виробництва інноваційної продукції з метою зниження екологічно шкідливих викидів у атмосферу, землю та воду. 2. Здійснення науково-дослідних робіт з питань обліку, нейтралізації та використання у виробництві екологічно шкідливих відходів. 3. Організація виробничих ділянок з доведення відходів, які потенційно можливо використовувати у виробництві, до відповідного стану. 4. Здійснення заходів щодо обліку шкідливих та небезпечних відходів виробництва, організації їх збору, збереження, транспортування та ліквідації.

Джерело. Складено автором самостійно в результаті аналізу [1–11].

Апробацію запропонованої послідовності відбору заходів, спрямованих на підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства, було виконано для підприємств кожної з виділених трьох груп.

Серед підприємств першої групи з цією метою було обрано ТОВ “Карпатнафтохім”, оскільки серед підприємств-представників першої групи воно єдине увійшло до другої підгрупи. Для цього підприємства характерна наявність декількох складових ефективності інноваційної діяльності, розташованих у зоні “низької” ефективності.

На першому етапі було проаналізовано отримані значення інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності ТОВ “Карпатнафтохім” у 2016 р. за допомогою діаграми ефективності (рис. 3) для визначення складових ефективності, що відповідають першому критерію відбору.

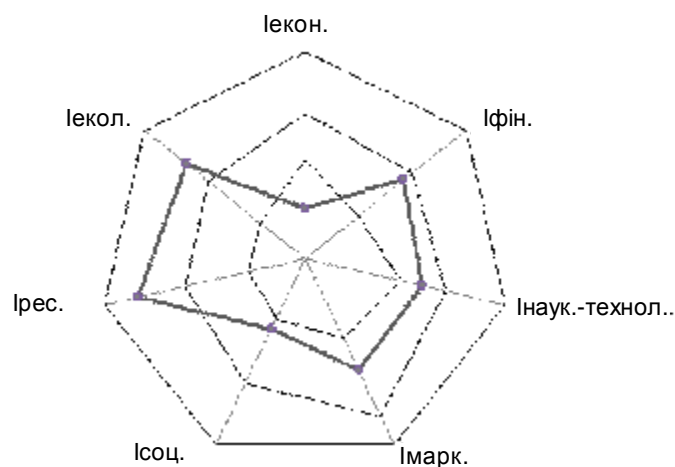

Рис. 3. Діаграма ефективності інноваційної діяльності ТОВ “Карпатнафтохім”

Джерело. Складено автором.

Побудована діаграма ефективності інноваційної діяльності дозволила визначити, що в 2016 р. на підприємстві в зоні “низької” ефективності опинилася економічна складова ефективності інноваційної діяльності, в зоні “середньої” ефективності – фінансова, науково-технологічна, маркетингова і соціальна складові, у зоні “високої” ефективності – ресурсна та екологічні складові.

Перевірка на наявність складових з тенденцією щодо зниження інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності (другий критерій відбору) в аналізованому періоді здійснювалася за допомогою рис. 4.

Аналіз динаміки інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності підприємства в 2012–2016 рр. свідчить, що для маркетингової та соціальної складових в зазначеному періоді була характерна негативна тенденція. Виключення становили значення інтегральних показників ефективності ІДП за маркетинговою складовою в 2014 р. (зростання на 8%) і за соціальною складовою в 2015 р. (збільшення в 2,7 рази).

Слід зазначити, що на ТОВ "Карпатнафтохім" в 2016 р. не спостерігалось різкого зниження значень інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності за жодною складовою (третій критерій відбору). Максимальний діапазон зміни інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності підприємства становив 17,6% для її екологічної складової.

Таким чином, на ТОВ "Карпатнафтохім" до переліку складових ефективності інноваційної діяльності, для яких необхідно здійснювати удосконалення, в першу чергу, увійшли: економічна, маркетингова та соціальна складові.

Інтегральні показники
ефективності

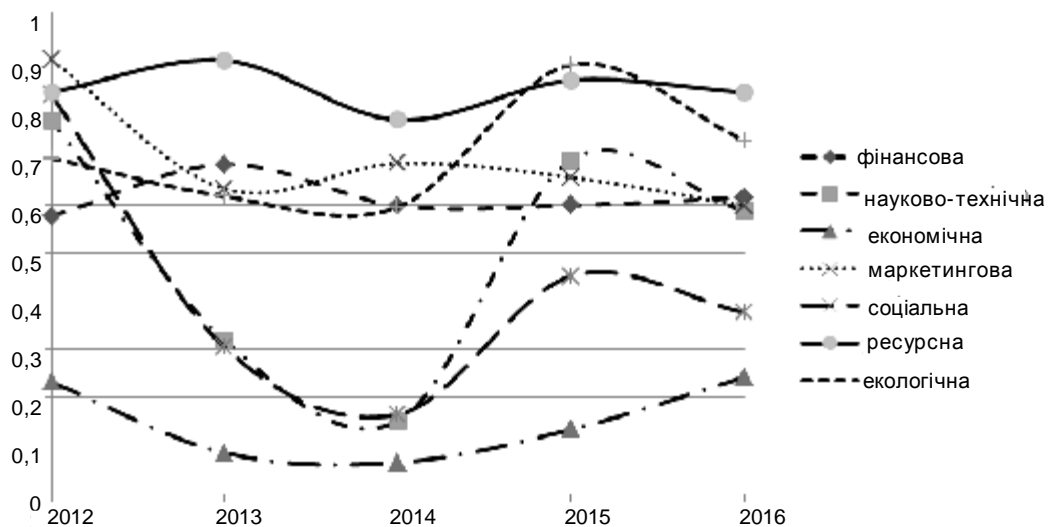

Рис. 4. Динаміка інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності за її складовими на ТОВ "Карпатнафтохім"

Джерело. Складено автором.

На другому етапі необхідно визначити пріоритетність відібраних складових ефективності інноваційної діяльності підприємства для її підвищення на основі аналізу кореляційних зв'язків (табл. 3).

Результати кореляційного аналізу свідчать, що підвищення ефективності інноваційної діяльності за економічною складовою спричинить її зниження за фінансовою складовою на 44,2%. Аналогічна ситуація спостерігається щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності за маркетинговою та соціальною складовою. Тому, на нашу думку, доцільно здійснити удосконалення науково-технологічної складової ефективності інноваційної діяльності ТОВ "Карпатнафтохім", яке здатне забезпечити підвищення ефективності інноваційної діяльності за економічною складовою на 80%, за соціальною складовою – на 79,6% і за маркетинговою складовою – на 43,9%.

Таблиця 3

Кореляція інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності за її складовими для ТОВ “Карпатнафтохім”

Інтегральні показники ефективності ІДП за складовими	Фінансовою	Науково-технологічною	Економічною	Маркетинговою	Соціальною	Ресурсною	Екологічною
Фінансовою		-0,471	-0,442	-0,584	-0,488	0,694	-0,353
Науково-технологічною			0,800	0,439	0,796	0,269	0,733
Економічною				0,339	0,710	0,006	0,362
Маркетинговою					0,801	-0,207	-0,092
Соціальною						0,173	0,338
Ресурсною							0,240
Екологічною							

Примітка:

□ – позитивний вплив підвищення ефективності за даною складовою на зміну ефективності за іншими складовими

Джерело. Складено автором.

На третьому етапі було визначено комплекс заходів, які підлягають першочерговому впровадженню на підприємстві для забезпечення підвищення ефективності його інноваційної діяльності. Для ТОВ “Карпатнафтохім” до цього комплексу увійшли заходи для підвищення ефективності інноваційної діяльності за науково-технологічною складовою: 1) здійснення наукових досліджень власними силами підприємства; 2) зростання кількості впроваджених власних інноваційних розробок; 3) активізація роботи з придбання інноваційних розробок та впровадження їх у діяльність підприємства; 4) забезпечення зростання кількості впроваджених нових технологічних процесів.

Оскільки за результатами аналізу на ТОВ “Карпатнафтохім” виявлено відсутність витрат на наукові дослідження та розробки протягом 2012–2016 років, то впровадження рекомендованих заходів має покращити ситуацію в науково-технологічній складовій інноваційної діяльності підприємства і сприяти підвищенню її ефективності в 2017 р. і подальших роках.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Застосування запропонованих рекомендацій щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності на основі результатів її оцінки в управлінні вітчизняними промисловими підприємствами дозволить їм функціонувати та розвиватись, підвищуючи свою конкурентоспроможність за рахунок ефективного здійснення інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Бондарчук Р. Стратегія реформування науково-технічної сфери оборонно-

- промислового комплексу України / Р. Бондарчук // *Економіка України*. – 2003. – № 8. – С. 27–32.
3. Бородіна О. Людський капітал як основне джерело економічного зростання / О. Бородіна // *Економіка України*. – 2003. – № 7. – С. 48–53.
 4. Гриньов А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління / А. В. Гриньов. – Харків : ВД “ІНЖЕК”, 2003. – 308 с.
 5. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку : моногр.* / В. М. Геєць, В. П. Александрова, Т. І. Артьомова [та ін.] ; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К. : Фенікс, 2003. – 1006 с.
 6. *Зведений прогноз науково-технологічного та інноваційного розвитку України на найближчі 5 років та наступне десятиліття* / В. М. Геєць, В. П. Александрова, М. І. Скрипниченко [та ін.] ; Центр досліджень наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України. – К. : Фенікс, 2007. – 152 с.
 7. *Інноваційний механізм управління суб'єктами господарювання : моногр.* / П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, В. І. Гринчуцький [та ін.] ; за заг. ред. П. П. Микитюка. – Тернопіль : Економічна думка, 2014. – 450 с.
 8. *Інновації: проблеми науки і практики : моногр.* – Харків : ВД “ІНЖЕК”, 2006. – 336 с.
 9. *Мешко Н. П. Механізм управління інвестиційно-інноваційним потенціалом: макрорівень : моногр.* / Н. П. Мешко. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – 272 с.
 10. *Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці : моногр.; за заг. ред. С. М. Ілляшенка.* – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2005. – 582 с.
 11. *Стратегічне управління організаційними перетвореннями на промислових підприємствах* / В. С. Пономаренко, А. М. Золотарьов, О. М. Ястремська [та ін.] ; за заг. ред. В. С. Пономаренка, О. М. Ястремської. – Харків : ХНЕУ, 2005. – 452 с.

References

1. Antoniuk L. L. Innovatsii: teoriia, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii: monohrafiia [Innovations: theory, mechanism of development and commercialization: monograph]. Kyiv: KNEU, 2003, 394 p. [in Ukrainian].
2. Bondarchuk R. Stratehiia reformuvannia naukovo-tekhnichnoi sfery oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy [Strategy of reforming the scientific and technical sphere of the defense industrial complex of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2003, No. 8, pp. 27-32 [in Ukrainian].
3. Borodina O. Liudskiy kapital yak osnovne dzherelo ekonomichnoho zrostannia [Human capital as the main source of economic growth]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2003, No. 8, pp. 48-53 [in Ukrainian].
4. Hrynov A. V. Innovatsiinyi rozvytok promyslovykh pidpriemstv: kontseptsiia, metodolohiia, stratehichne upravlinnia [Innovative development of industrial enterprises:

- concept, methodology, strategic management]. Kharkiv: VD "INZhEK", 2003, 308 p. [in Ukrainian].
5. Heiets V. M., Aleksandrova V. P., Artomova T. I. ta in. *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovooho rozvytku: monohrafiia* [Economy of Ukraine: strategy and policy of long-term development: monograph]. Kyiv: Feniks, 2003, 1006 p. [in Ukrainian].
 6. Heiets V. M., Aleksandrova V. P., Skrypnychenko M. I. ta in. *Zvedenyi prohnoz naukovo-tekhnologichnoho ta innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na naiblyzhchi 5 rokiv ta nastupne desiatylittia* [Consolidated forecast of Ukraine's scientific-technological and innovation development for the upcoming 5 years and decade]. Kyiv: Feniks, 2007, 152 p. [in Ukrainian].
 7. Mykytiuk P. P., Krysko Zh. L., Hrynychutskyi V. I. ta in. *Innovatsiinyi mekhanizm upravlinnia subiektamy hospodariuvannia: monohrafiia* [Innovative mechanism for managing entities: monograph]. Ternopil: Ekonomichna dumka, 2014, 450 p. [in Ukrainian].
 8. *Innovatsii: problemy nauky i praktyky: monohrafiia* [Innovations: challenges for research and practice: monograph]. Kharkiv: VD "INZhEK", 2006, 336 p. [in Ukrainian].
 9. Meshko N. P. *Mekhanizm upravlinnia investytsiino-innovatsiinyim potentsialom: makroriven: monohrafiia* [Mechanism for managing investment-innovation potential: macro level: monograph]. Dnipropetrovsk: Nauka i osvita, 2004, 272 p. [in Ukrainian].
 10. *Problemy upravlinnia innovatsiinyim rozvytkom pidpriemstv u tranzytivnii ekonomitsi: monohrafiia* [Issues of management of innovative development of enterprises in a transitive economy: monograph]. Sumy: VTD "Universytetska knyha", 2005, 582 p. [in Ukrainian].
 11. Ponomarenko V. S., Zolotarov A. M., Yastremska O. M. ta in. *Stratehichne upravlinnia orhanizatsiinyomy peretvorenniamy na promyslovykh pidpriemstvakh* [Strategic management of organizational transformations at industrial enterprises]. Kharkiv: KhNEU, 2005, 452 p. [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 вересня 2017 р.